

บทคัดย่อ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ของชุมชนท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญกลไกหนึ่งในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ที่มีการพัฒนามาจากระบบของการสะสมวัตถุทางวัฒนธรรมมาสู่รูปแบบการใช้กระบวนการเรียนรู้ในกระบวนการจัดตั้งและดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอันนำไปสู่การเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ รวมทั้งกลไกในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะเพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นในมิติของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงาน โดยศึกษาเปรียบเทียบในช่วงเวลาก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและหลังจากมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยศึกษาจากพิพิธภัณฑ์ที่เป็นกรณีศึกษา 4 พิพิธภัณฑ์คือ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จ.ราชบุรี พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร พิพิธภัณฑ์มีชีวิตตลาดสามชุก จ.สุพรรณบุรี และหอวัฒนธรรมไท-ยวน จ.สระบุรี การวิจัยเป็นการศึกษาที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพประยุกต์

ผลการศึกษาพบว่าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาในแต่ละพิพิธภัณฑ์ได้นำไปสู่การสร้างกลไกในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง บทบาทของผู้สนับสนุนภายนอกมีผลต่อความเข้มข้นในการ

ดำเนินกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาก่อนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ชุมชนได้กระทำการผ่านการขัดเกลาทางสังคม แต่เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมจะเป็นกิจกรรมที่กระทำในเชิงรุกเพื่อสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม

Abstract

Local museums and cultural heritage preservation of the local community

Local Museums are important mechanisms in the preservation of the cultural heritage of local communities that developed from the pattern of accumulation of cultural objects to the form of the collective learning process. These patterns contributed in the process of establishing and operating local museums which led to links with community development in various issues as well as mechanisms to preserve the cultural heritage of local communities. The objective of this article is to compare the changes in the local community with regards to the dimension of cultural heritage conservation of communities in local museums (as case studies of a collective learning process in the operation) in the periods before the establishment of local museums, and after the establishment of local museums. The four museums that were used as case studies are; Ban Kao Yee-san Folklore Museum (Samutsongkram province), Muang Temple Folklore Museum (Rachaburi province), Samchuk Life Museum (Suphanburi province) and Tai-Yuan Cultural Center (Saraburi province).

The results showed that when using the local museums as case studies, each museum led to the creation of mechanisms for the cultural heritage preservation within their own right. Additionally, the role of external supporters affected the concentration of activities in the conservation of cultural heritage. During the period before the establishment of local museums, cultural heritage preservation of communities was made through socialization. However, when a local museum (with the collective learning process) was used to operate the museum, the activity for cultural heritage conservation acted aggressively to preserve cultural heritage.

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ของชุมชนท้องถิ่น*

ญาณินทร์ รัทวงศ์วาน**

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีเป้าหมายในการสงวนรักษา
วัตถุทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีแนวคิด
ที่แตกต่างไปจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหรือพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมศิลปะ
วัตถุอันมีค่าของชาติ ในช่วงเวลาตั้งแต่พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ความนิยมใน
การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในท้องถิ่นต่างๆ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
อย่างมากในสังคมไทย ประจักษ์หลักฐานที่แสดงถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว
คือ จำนวนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีไม่น้อยกว่า 460 แห่งทั่วประเทศไทยจาก
การสำรวจของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2553:
ออนไลน์)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
ในการจัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขา
ประชากรศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

** นักศึกษาระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประชากรศึกษา คณะสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การเชื่อมโยงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเข้ากับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปสู่การฟื้นฟูและพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ ได้แก่ มิติด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วยตนเอง มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านความสัมพันธ์ของท้องถิ่นเพื่อการดูแลตนเอง และมิติด้านการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น แนวคิดการเชื่อมโยงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเข้ากับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงนำไปสู่การสร้างบทบาทใหม่ให้กับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากเดิม อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาที่ผ่านมามีความพยายามในการสร้างบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชน ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่นและผู้สนับสนุนที่เป็นภาคส่วนต่างๆ จากภายนอกชุมชนได้แก่ นักวิชาการด้านมานุษยวิทยา นักวิชาการด้านโบราณคดี สถาปนิก นักออกแบบ และองค์กรอิสระที่ไม่แสวงกำไร เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน

บทความนี้ให้ความสนใจในเรื่องการใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น อันเป็นการนำแนวคิดในการใช้การเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นในด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยบทความนำเสนอปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงในด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษา ที่เกิดจากการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยศึกษาจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาจำนวน 4 แห่ง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นในมิติของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงาน โดยศึกษาเปรียบเทียบในช่วงเวลาก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและหลังจากมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยประเด็นที่ศึกษาคือ บทบาทของผู้คนในชุมชนกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน และวิธีการหรือกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษาจำนวน 4 แห่ง คือ

- 1) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จ.ราชบุรี
- 2) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเขายี่สาร จ.สมุทรสงคราม
- 3) พิพิธภัณฑ์มีชีวิตตลาดสามชุก จ.สุพรรณบุรี
- 4) หอวัฒนธรรม ไทย-ยวน จ.สระบุรี

ระเบียบวิธีวิจัยผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบการวิจัย โดยนำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาประยุกต์ โดยใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่มีลักษณะเป็นเรื่องราวจากความทรงจำ ความคิดเห็น ข้อเท็จจริงจากภาคเอกสาร รวมทั้งสภาพกายภาพที่ปรากฏ เพื่อนำมาวิเคราะห์ และหาคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ในชุมชนท้องถิ่นที่มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาตั้งอยู่ มีการตรวจสอบความเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้เทคนิค การตรวจสอบแบบสามเส้า (TRIANGULATION) พิจารณาความเชื่อถือได้ของข้อมูลโดยการตรวจสอบ ระหว่างผู้ให้ข้อมูลในแต่ละกรณีศึกษาที่เกิดจากการสัมภาษณ์ และการตรวจสอบผ่านการสังเกตการณ์ เพื่อสอบ

ทวนถึงความเชื่อถือได้ของข้อมูล

การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ประกอบด้วยผู้คนในชุมชนที่ร่วมกิจกรรมในการจัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และผู้สนับสนุนจากภายนอกประกอบด้วย

- ครูจวน วิทยากรย์ คุณสวัสดิ์ เจิมเครือ แห่งชุมชนบ้านม่วง
- ผศ.สิริอาภา รัชตะหิรัญ คุณธนู พยนตร์ยิ้ม แห่งชุมชนยี่สาร
- คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ อ.กฤติยา เสริมสุข แห่งชุมชนตลาดสามชุก
- อ.ทรงชัย วรรณกุล แห่งชุมชนบ้านต้นตาล
- อ.ชาตรี ประกิตนันทการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ศิลปินากร

- คุณวลัยลักษณ์ ทรงศิริ มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์
- คุณทับทิม แก้วกิ่ง มูลนิธิชุมชนไท

กรณีศึกษา

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 4 แห่ง ในการจัดตั้งและดำเนินงานต่างใช้การเรียนรู้ร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมา ซึ่งในแต่ละกรณีศึกษามีบริบทและเรื่องราวของการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดจากการสะสมศิลปวัตถุของพระอาจารย์วัชรธรรมพิทักษ์ อดีตเจ้าอาวาส ที่ท่านให้ความสนใจในการสะสมและหาความรู้จากศิลปวัตถุเหล่านั้น จนกระทั่งมีนักวิชาการหลายท่านได้มาพบและนำไปสู่การพัฒนาไปสู่แนวคิดการสร้างพิพิธภัณฑ์โดยมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้สนับสนุนทุนและการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ และมีความร่วมมือกับภาคีหุ้นส่วนต่างๆ ได้แก่

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ และสำนักพิมพ์มติชน ในการจัดทำทะเบียนและออกแบบนิทรรศการ โดยอาศัยการให้ข้อมูลจากผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน จนสามารถจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงได้

การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านม่วงก่อนที่จะมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมา เป็นสิ่งที่มีการปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยการที่ผู้คนในชุมชนที่เป็นคนไทยเชื้อสายมอญ ได้พยายามรักษาอัตลักษณ์ของตนผ่านการรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีแบบชาวมอญไว้ เนื่องจากที่ต้องการจะรักษา “ความเป็นชาติมอญ” ที่ไร้แผ่นดินแต่ไม่สิ้นชาติ โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการติดต่อระหว่างกันของชาวมอญในเขตบ้านม่วงกับชาวมอญในประเทศพม่า

“.....เราไม่ได้ศึกษายืดยาวแต่ว่าอาศัยว่าถามชาวมอญที่ติดต่อไปมาหาสู่ด้วยกัน มีมอญพม่ากับมอญเมืองไทย แล้วอ่านหนังสือมอญที่เขาแปลเป็นไทยแล้วนะครับ แล้วได้ข้อมูลอะไรแล้วก็เราก็จะให้ข้อมูลที่คนต้องการจะรู้เกี่ยวกับประวัติสิ่งของบางอย่างนะครับ”
(สัมภาษณ์คุณสวัสดิ์ เจิมเครือ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552)

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จึงเป็นการตอกย้ำความพยายามที่จะสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาวบ้านม่วง ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น และโดยเจตนาของคณะกรรมการที่ประกอบไปด้วยแกนนำในชุมชน และนักวิชาการที่เป็นผู้สนับสนุนภายนอก จะจัดตั้ง “ศูนย์มอญศึกษา” ขึ้นที่วัดม่วง เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมภาษา วัฒนธรรม ประเพณีของชาวมอญไม่ให้สูญหาย ในกระบวนการดำเนินงานได้นำไปสู่การรวบรวมความรู้ของผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม

ของชาวมอญ ให้มาเป็นความรู้ที่สามารถจัดแสดงภายในนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงขึ้นมา จึงก่อให้เกิดผลกระทบที่ทำให้ชุมชนบ้านม่วงกลายเป็นศูนย์กลางของการรวบรวมความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของชาวมอญที่เข้มแข็ง จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวมอญที่ตั้งถิ่นฐานในแหล่งอื่น เช่น มอญบางกระดี มอญปากเกร็ด เป็นต้น ดังตัวอย่างในการรื้อฟื้นอาหารของชาวมอญในอดีตที่ชาวมอญบ้านม่วงได้รื้อฟื้นขึ้นมาปรุงในโอกาสพิเศษ

“.....ใช้ต้องมาเวลาคนเยอะๆ ได้ทานแน่ แต่ถ้าพวกคุณทานอาหารที่แบบข้าวแช่มอญแล้วก็คุณมาทานฟรี ในวันสงกรานต์วันที่ 13 เขาจะมาส่งที่วัด แล้วก็ที่วัดก็จะแบ่งตักมาเป็นโรงทาน ทุกท่านก็ทานตามใจชอบไม่เสียเงินนะครับเขาต้องการให้คนอื่นมาเที่ยวแล้วก็ได้ลิ้มรสชาติข้าวแช่พื้นเมืองของชาวมอญบ้านม่วง กับแก้มที่ทานกับข้าวแช่นี้ มันก็ไม่เหมือนของข้าวแช่เพชรบุรีนะครับ มันจะมีก้วยเตี๋ยผัด หัวไชโป๊เค็ม-หวาน กระเจียว ก็คือปลาที่ตำแล้วคลุกเคล้ากับน้ำตาลทรายแล้วก็ตัวให้แห้ง คือเนื้อปลาซ่อนท้องนาหรือปลาซ่อนทะเลก็ได้เนะครับ ยำขนุน ยำมะม่วงนะครับ ที่แปลกไปอย่างอื่นก็คือมีการตำส้มตำปลาย่างแล้วก็เอามาทานกับข้าวต้มหรือข้าวแช่ก็มี คือเขาทำส้มตำมาทานกับข้าวต้มร้อนๆ ชาวมอญ นี่คืออาหารมอญนะครับ” (สัมภาษณ์คุณสวัสดิ์ เจริญเครือ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552)

2. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเขายี่สาร พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเขายี่สารเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เกิดจากข้อสงสัยของผู้คนในชุมชนที่พบเศษกระเบื้องเก่าๆ กระจัดกระจายอยู่ในท้องที่บ้านเขายี่สาร ประกอบกับมีวัดเขายี่สารที่เป็น

วัดเก่าแก่ จึงนำไปสู่ความอยากรู้อยากเห็นว่าชาวยี่สารเป็นใคร และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร จากความสงสัยดังกล่าวได้นำไปสู่ความพยายามที่จะรวบรวมโบราณวัตถุต่างๆ และแสวงหาความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ จึงนำไปสู่การแสวงหาความช่วยเหลือจากนักวิชาการภายนอกชุมชน ได้แก่ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม, มุลินธิ์เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ที่ได้เข้ามาช่วยเหลือในด้านวิชาการในการทำการขุดค้นทางโบราณคดี และศึกษาประวัติศาสตร์จากหลักฐานต่างๆ ทั้งในภาคเอกสารและการศึกษาจากโบราณวัตถุ จนนำไปสู่ชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตในอดีตของชาวยี่สาร

“.....ยิ่งต่อมา มีการขุดค้นทางโบราณคดี ดิฉันก็ให้ไปขุดบริเวณหลังบ้าน เพราะบริเวณหลังบ้าน หลังเขายี่สาร มันเป็นที่ได้นำเรียนอาจารย์ไว้ว่า (อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม : ผู้ถอดความ) มันมีพวกเศษกระเบื้องแตกเยอะเยอะไปหมดเลย ตอนสมัยเป็นเด็กเวลาเราจะไปเล่นอะไรที่ต้องวิ่งไปหลังบ้าน เช่น จะไปเล่นตาเซ่ง ก็ต้องมีตัว...ที่เรียกว่า อีตัว ก็ต้องไปหาจากหลังบ้านนี่แหละ มันก็เป็นพวกเศษวัสดุเหล่านี้ ทั้งเป็นเครื่องเคลือบ ดินเผาอะไรมากมาย ก็เลยพาอาจารย์เข้าไปดู เพราะฉะนั้นมันก็นำพาในเรื่องการขุดค้นทางโบราณคดีต่อมาด้วย พอขุดลงไปยิ่งขุดก็ยิ่งพบอะไรมากมาย....”

(สัมภาษณ์ ผศ.สิริอาภา รัชตะหิรัญ วันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2553)

ชุมชนบ้านยี่สารก่อนที่จะมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ชุมชนยี่สารเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ที่ห่างไกลจากศูนย์กลางการพัฒนาของจังหวัด ถึงแม้ภายในชุมชนยี่สารจะเป็นที่ตั้งของ วัดเขายี่สาร ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานจากกรมศิลปากร แต่การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของ

ตนเองก็ยังไม่มีการดำเนินการขึ้นมาแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อมีกระบวนการจัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสารภีเกิดขึ้น ทำให้คณะทำงานเกิดความรู้ ทั้งในเรื่องของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม และการรู้จักพัฒนาการความเป็นมาของตนเองมากขึ้น ทำให้ชุมชนบ้านยี่สารเริ่มมีผู้คนที่สนใจที่จะพยายามสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ และนำไปสู่การรื้อฟื้นมรดกทางวัฒนธรรมในด้านอื่นๆ เช่น มีการรื้อฟื้นนำอาหารท้องถิ่นที่ใช้ใบชะครามมาปรุงอาหารต่างๆ , การรื้อฟื้นเรื่องผ้ามัดย้อมขึ้นมาเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน และหลังจากมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสารภี ในปัจจุบันคณะกรรมการได้เริ่มโครงการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน คือ การสงวนรักษาคัมภีร์และหนังสือสมุดไทยโบราณที่พบในวัดเขายี่สาร ซึ่งเป็นเอกสารโบราณที่มีอายุเก่าสุดตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยในกิจกรรมดังกล่าวได้อาศัยความร่วมมือกับนักวิชาการที่เป็นผู้สนับสนุนจากภายนอกชุมชนโดยสรุป ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชนยี่สาร ในประเด็นของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม คือ การเกิดคณะทำงานที่ได้พยายามจะสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมด้วยตนเอง และการรื้อฟื้นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีมาในอดีตขึ้นมา

3. พิพิธภัณฑสถานมีชีวิตตลาดสามชุก เป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่เกิดจากวิถีชีวิตของชุมชนมีสาเหตุเนื่องจากกรมธนารักษ์ที่เป็นเจ้าของที่ดินมีความต้องการพัฒนาที่ดินบริเวณนี้ ทำให้คนในชุมชนตลาดสามชุกต้องหาแนวทางในการต่อรองกับกรมธนารักษ์เพื่อที่จะทำให้ผู้คนในชุมชนยังอาศัยอยู่ในตลาดได้เหมือนเดิม จึงนำไปสู่แนวคิดในการอนุรักษ์ตลาดสามชุกซึ่งเป็นตลาดที่มีอายุมาร่วมร้อยปี โดยในช่วงเริ่มต้นผู้ที่เป็นแกนนำต้อง

แสวงหาวิธีการในการดำเนินงานด้วยตนเอง จนต่อมาได้มีภาคส่วนภายนอก ได้แก่ มูลนิธิชุมชนไท เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินงานจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานชุมชนจำนงจันารักษ์ และตลาดสามชุกพิพิธภัณฑสถานมีชีวิต

“.....เราก็ลงไป.. ก็คือว่า ก็คุยทุกบ้านในส่วนของตลาดเอง ว่าเขาคิดอย่างไร เขาคิดเห็นอย่างไร เขามีปัญหาอะไรตรงนี้ ก็ค่อยๆ เล่า ค่อยๆ คุย แล้วก็หลังจากที่เราทำตลาดแล้ว เราก็มาดูว่าสิ่งไหนที่มันจะทำให้เขารู้สึกว่ามีคุณค่า และสิ่งไหนที่จะทำให้คนกลับมา เหมือนเป็นปัจจุบัน ทำอย่างไรที่เศรษฐกิจจะฟื้น เขาก็บอกว่า จริงๆ แล้วมันน่าจะมีการฟื้นฟูสิ่งที่ต้นทุน สิ่งที่เรา มี ก็คือมีบ้านสวยในเรื่องอาคาร”

(สัมภาษณ์ คุณทับทิม แก้วกิ่ง วันที่ 8 เมษายน 2552)

“ใหม่ๆ ก็ยากคะ ทำกิจกรรมทุกกิจกรรมยาก เพราะสามชุกไม่เคยมีกิจกรรมมา ยี่สิบ สามสิบปีแล้ว ก่อนข้างยาก ถ้ามาน้ำตาท่วมตัวไหม....ท่วม เหนื่อยคะ คือคนที่ไม่ไหวก็หยุด ออกไปอยู่บ้าน พอได้แรงก็กลับมาช่วยกันทำงาน เพราะกรรมการของเราเป็นพวกอาสาสมัคร ทั้งหมดเลย ไม่มีรายได้ แล้วเราประชุมกันตอนกลางคืน ประมาณห้า หกโมงเย็นถึงสองทุ่ม สามทุ่ม จะทำอะไรเราก็ประชุมกัน ได้เรื่องราวอะไรมาทำก็ทำ แล้วก็พอมูลนิธิชุมชนไทยเข้ามาสอนงานเรา ที่นี้ เราก็ได้ทำประชาคม ประชุมชาวตลาด ประชุมชาวบ้านรอบนอก ให้มาร่วมกิจกรรมกับเรา เราก็เลยใช้กิจกรรมเป็นการรวมพล”

(สัมภาษณ์คุณกฤติยา เสริมสุข วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2551)

ชาวตลาดสามชุกในช่วงก่อนที่จะมีการจัดตั้ง พิพิธภัณฑสถานบ้านขุน
จำนงนารักษ์ พิพิธภัณฑสถานมีชีวิต ภายใต้โครงการพัฒนาตลาดสามชุกเชิง
อนุรักษ์นั้น ชาวตลาดสามชุกเป็นเพียงผู้คนที่มืออาชีพค้าขาย ไม่ได้สนใจ
เรื่องการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมในมิติของการเป็นแหล่งความรู้
แต่การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมจะเป็นไปในลักษณะของการรักษา
จารีตประเพณีแบบชาวจีน ผ่านกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมเท่านั้น พอ
เกิดโครงการดังกล่าวขึ้น นอกจากจะก่อให้เกิดพิพิธภัณฑสถานบ้านขุนจำนง
นารักษ์ และพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตของชาวตลาดสามชุกแล้ว ยังได้นำไปสู่
การงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ลักษณะอื่นเช่น ประเพณีไหว้พระจันทร์
การพยายามรักษาสภาพกายภาพ ที่เป็นหัวใจของชุมชนสามชุก ด้วยกลไก
ต่างๆ ทั้งในด้านอาคารบ้านเรือน ไม่ให้ถูกรอบครองจากทุนภายนอก
เพราะคณะกรรมการเกรงว่า ถ้ามีการครอบครองอาคารตลาดสามชุกจาก
ทุนภายนอก การที่จะขอความร่วมมือไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพอาคาร
จะทำได้ยาก จึงเคยมีกรณีที่เกิดขึ้นคือ คนในคณะแกนนำของชุมชนต้อง
รวมหุ้นการซื้อบ้านที่เจ้าของในชุมชนต้องการขาย เพื่อป้องกันทุนจาก
ภายนอกจะเข้ามาทำลายสภาพกายภาพของชุมชน เนื่องจากคณะทำงาน
ไม่มีกลไกทางกฎหมายหรือการปกครองใดๆ ที่จะไปยับยั้งการเปลี่ยนแปลง
ดังกล่าว จึงต้องอาศัยกลไกทางสังคม คือ ความไว้วางใจ และความ
เป็นเครือญาติในการแก้ปัญหาดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้น
ต่อชุมชนตลาดสามชุก หลังจากมีการจัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น
คือ การเกิดคณะทำงาน และกลไกทางสังคมที่จะพยายามสงวนรักษามรดก
ทางวัฒนธรรมต่างๆ ขึ้นโดยคนภายในชุมชนเอง

4. หอวัฒนธรรมไท-ยวน การก่อตัวของหอวัฒนธรรมไท-ยวน ที่เกิดจากความสนใจและเจตนาที่จะสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ของ อ.ทรงชัย วรรณกุล ในช่วงก่อนที่จะมีการเปิดบ้านให้เป็นพิพิธภัณฑ์ ชุมชน บ้านต้นตาลมีลักษณะที่คล้ายกับชุมชนบ้านม่วง คือการมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่ชัดเจน การมีวัฒนธรรมแบบไท-ยวน (หรือไทโยนก) ที่มีประวัติของการ อพยพและถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นก่อนที่จะมีการ จัดตั้งหอวัฒนธรรมไท-ยวน ชุมชนบ้านต้นตาลได้มีความพยายามจะสงวน รักษาวัฒนธรรมของตนผ่านกระบวนการทางสังคม ที่ใช้ประเพณีและ จารีตแบบไท-ยวน และเมื่อมีการก่อตั้งหอวัฒนธรรมไท-ยวน ขึ้นมาอย่างเป็น รูปธรรม โดยเกิดจากเจตนาที่ต้องการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของ ชาวไท-ยวน ของ อ.ทรงชัย วรรณกุล และนำไปสู่การจัดตั้ง ชมรมไท-ยวน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่จะสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

“ชมรมไทยวนนี้มันเรามาทำเรื่องของการสร้างจิตสำนึกของคนใน ท้องถิ่น เพราะว่าคนที่ผู้คนมาอยู่ที่นี่ 200 กว่าปี วัฒนธรรมนี้ มันเริ่มจะ ถูกกลืนแล้ว มันทำยังไงเราจะช่วยกันรักษาช่วยกันสืบสาน ช่วยกันเผยแพร่ ตรงนี้ออกไปให้ได้”

“คือตอนนั้นชอบศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย เวลานั้นน่าเสียดาย เพราะมันไม่มีการบันทึก แล้วหลายๆ เรื่องที่มันต้องสูญหายไป ผมสนใจใน ทุกๆ เรื่องด้วยไม่ว่าจะเป็นเรื่องไสยศาสตร์เรื่องอะไรต่ออะไร ทุกเรื่องเลย” (สัมภาษณ์อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล วันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2552)

การศึกษาเปรียบเทียบ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 4 แห่ง เมื่อได้จัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในมิติของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ทั้งในประเด็นของบทบาทของผู้คนในชุมชนและ วิธีการในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบผลกระทบต่อชุมชนในด้านการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษา

พิพิธภัณฑ์ที่เป็นกรณีศึกษา	การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมช่วงก่อนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์	การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมช่วงหลังการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง	- บทบาทในการรวบรวมโบราณวัตถุ เป็นการรวบรวมโดยพระครูธรรมพิทักษ์ ซึ่งเป็นไปในลักษณะการสะสมส่วนตัว - การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีชีวิต และประเพณี	- บทบาทในการดำเนินงานในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนบทบาทจากบุคคลมาสู่ในรูปคณะทำงาน ที่ประกอบด้วยผู้คนในชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคส่วนภายนอก - ชุมชนบ้านม่วงกลายเป็นศูนย์กลางของการรวบรวมความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของชาวมอญ

พิพิธภัณฑ์ที่เป็น กรณีศึกษา	การสงวนรักษามรดกทาง วัฒนธรรมช่วงก่อนการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์	การสงวนรักษามรดกทาง วัฒนธรรมช่วงหลังการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น บ้านเขายี่สาร	- บทบาทในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมไม่มีปรากฏชัดเจน แต่เป็นการถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาสังคม - เศรษฐกิจโบราณวัตถุ กระจายอยู่ในพื้นที่ของชุมชนไม่ได้รับการดูแลและทำการศึกษา - ชาวเขายี่สารไม่รู้ว่ชุมชนยี่สารมีความเป็นมาอย่างไร มีเพียงเรื่องเล่าเรื่องตำนานพ่อปู่ศรีราชา ที่เป็นตำนานความเป็นมาของชุมชน	- คณะทำงานที่เป็นผู้คนในชุมชนเกิดความรู้ทั้งในเรื่องของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม และการรู้จักพัฒนาการ ความเป็นมาของตนเองมากขึ้น - ผู้คนในชุมชนบ้านยี่สารเริ่มสนใจและมีบทบาทที่จะพยายามสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ และนำไปสู่การรื้อฟื้นมรดกวัฒนธรรมในด้านอื่นๆ - เริ่มโครงการที่เกี่ยวข้องเนื่องเกี่ยวกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน
พิพิธภัณฑ์บ้าน ขุนจำนงจันารักษ์	- ชุมชนตลาดสามชุก รักษาขนบประเพณีของตนผ่านกระบวนการขัดเกลาสังคม และประเพณีตามวิถีชีวิต	- การเกิดแกนนำที่มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อรักษาสภาพวิถีชีวิตและกายภาพของชุมชน - นำไปสู่การวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ลักษณะอื่นเช่น ประเพณีไหว้พระจันทร์ - การพยายามรักษาสุขภาพกายภาพที่เป็นหัวใจของชุมชนสามชุก

พิพิธภัณฑ์ที่เป็น กรณีศึกษา	การสงวนรักษามรดกทาง วัฒนธรรมช่วงก่อนการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์	การสงวนรักษามรดกทาง วัฒนธรรมช่วงหลังการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
หอวัฒนธรรมไท-ยวน	- ชุมชนบ้านต้นตาล มีการรักษา จารีตประเพณีและวัฒนธรรมของ ตนผ่านกระบวนการขัดเกลาสงคราม เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของความ เป็นไทยวนจากภูมิลำเนา	-เกิดการขยายผล ของการสงวน รักษามรดกทางวัฒนธรรมในหลาย ลักษณะ เช่นการจัดกิจกรรมทาง วัฒนธรรม การมีตลาดนัดเชิง วัฒนธรรม หรือตลาดทำนาโบราณ -มีความพยายามที่จะปรับปรุง วัฒนธรรมของตนให้สามารถรับใช้ สังคมในปัจจุบัน ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้มรดก ทางวัฒนธรรมของตนยังสามารถมี ประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าเพียง แต่คำบอกเล่า หรือความทรงจำ

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการ
สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษา
เมื่อเปรียบเทียบระหว่างช่วงเวลาก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและ
หลังจากมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่อาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
พบว่าหลังจากมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชน บทบาทของผู้คนในชุมชน
ในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง จากการสงวนรักษา
มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นไปในลักษณะของการรักษาวิถีชีวิตตามจารีตผ่าน
กระบวนการขัดเกลาสงคราม ไปสู่การมีบทบาทในเชิงรุกในการสงวนรักษา
มรดกทางวัฒนธรรม แต่บทบาทดังกล่าวไม่ได้เกิดกับทุกๆ คนในชุมชน
แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในกลุ่มที่เป็นแกนนำของชุมชน ที่มีการ

เปลี่ยนแปลงไปสู่การขยายผลให้เกิดกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การฟื้นฟูประเพณีที่ชุมชนไม่ได้จัดมานาน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ฯ เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่มีการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนผ่านระบบจารีตและการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เท่านั้น

สิ่งที่แตกต่างในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นสำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษา คือ ความเข้มข้นในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งพิจารณาจากความถี่ของการเกิดกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม หรือการก่อตัวของกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมใหม่ๆ จะพบว่า สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเขายี่สาร และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ค่อนข้างจะมีความเข้มข้นในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่น้อยกว่าพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจำนง พิพิธภัณฑ์มีชีวิตตลาดสามชุก และหอวัฒนธรรมไทย โดยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเขายี่สาร การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม จะเป็นกิจกรรมที่มีตามประเพณีดั้งเดิมของชุมชน และจัดขึ้นตามวาระที่กำหนดในทุกปี

แต่สำหรับหอวัฒนธรรมไท-ยวน ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ชุมชนบ้านต้นตาล ได้ริเริ่มการจัด “ตลาดต้นน้ำโบราณ” เพื่อเป็นการประสานประโยชน์ระหว่างการสร้างกิจกรรมการค้าและการท่องเที่ยวและการนำวัฒนธรรมในวิถีชีวิต เช่น ของกิน ของใช้ นำมาจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว โดยในช่วงที่เริ่มต้นจะจัดเดือนละหนึ่งครั้ง แต่ในปัจจุบันได้ขยายเป็นจัดทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ สำหรับพิพิธภัณฑ์มีชีวิตตลาดสามชุกนั้นคณะกรรมการตลาดได้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลาในแต่ละช่วงเวลาของปี ส่วนหนึ่งที่สำคัญที่มีผลต่อลักษณะดังกล่าว คือ การกำหนดบทบาทของภาคส่วนที่

เกี่ยวข้องในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพราะในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเขายี่สาร ผู้สนับสนุนภายนอกมีบทบาทค่อนข้างมากมาก ผู้สนับสนุนภายนอกจะมีบทบาทมากในการตัดสินใจในการดำเนินงาน โดยใช้ข้อมูลและความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในระหว่างคณะทำงาน และผู้คนในท้องถิ่น โดยเฉพาะในกิจกรรมของการแสวงหาความรู้เพื่อนำไปสู่การเสนอความรู้ การวางบทบาทดังกล่าวของผู้สนับสนุนภายนอกเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยในช่วงเวลาของการจัดตั้งที่มากำหนด ได้แก่ ลักษณะของเนื้อหาที่ต้องการเรียนรู้ มีความต้องการใช้วิธีการเรียนรู้ที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญ หรือการได้มาซึ่งทุนที่ผู้สนับสนุนภายนอกเป็นผู้เข้ามาสนับสนุน การวางบทบาทดังกล่าวถึงแม้ในภาพรวมจะนำไปสู่การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นรูปธรรม แต่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันดังกล่าว ไม่ได้ถูกบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็น “กิจกรรมพิเศษ” ที่ต้องใช้โอกาสพิเศษ หรือวาระที่สมควรในการดำเนินงาน แต่ในส่วนของผู้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตตลาดสามชุกและหอวัฒนธรรมไทยวน ที่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทมาก กระบวนการเรียนรู้และการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้ถูกบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต จึงทำให้ผู้คนในชุมชนได้มีโอกาสในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมในลักษณะที่เข้มข้น

สรุปและอภิปรายผล

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีการจัดตั้งโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมคือ

1. เกิดคณะทำงานที่ให้ความสนใจในการดำเนินงานเพื่อสงวนรักษา

มรดกทางวัฒนธรรม ในด้านอื่นๆ ตามแต่บริบทของชุมชน-ท้องถิ่นนั้นๆ

2. การรื้อฟื้น มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มาแต่อดีตขึ้นมาใหม่

3. ขยายผลของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ที่ในช่วงก่อนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ จะเป็นเพียงการใช้กลไกทางสังคม และการขัดเกลาทางสังคม ในรูปแบบ ของจารีตและประเพณี ไปสู่รูปแบบอื่นๆ เช่น การวิจัย การปรับปรุงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ในเชิงรุกมากขึ้น

โดยความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างช่วงเวลาของก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับช่วงเวลาหลังจากมีการจัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การใช้กระบวนการเรียนรู้ในการดำเนินงาน ทำให้เกิดการฟื้นฟูศักยภาพของผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มคณะทำงานได้เกิดกลไกในการแสวงหาความรู้ แก้ไขปัญหา เพื่อฝ่าฟันอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการจัดตั้งและดำเนินงาน และเมื่อคณะทำงานสามารถฝ่าฟันอุปสรรคเหล่านั้นได้จึงนำไปสู่ความภาคภูมิใจและความมั่นใจในการที่จะดำเนินงานในกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป

อย่างไรก็ตามถึงแม้การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดตั้งและดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น แต่ความเข้มข้นของการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยพิจารณาจากความคิดของกิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม จะมีผลมาจากการวางบทบาทของภาคส่วนผู้สนับสนุนภายนอก

กิจกรรมในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมในช่วงก่อนมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นการดำเนินตามปกติวิถีชีวิตที่กระทำตามจารีตหรือประเพณี การถ่ายทอดวัฒนธรรมจะเป็นไปในลักษณะของการ

ขัดเกลาทางสังคม (Socialization) แต่เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมจะเป็นการกระทำผ่านกิจกรรมในเชิงรุก เช่น การจัดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นใหม่ การรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิมที่เริ่มเลือนหายไปจากชุมชน การทำวิจัยท้องถิ่นเพื่อสืบค้นความรู้ความเป็นมาของท้องถิ่นเพื่อแสวงหาอัตลักษณ์ของตน ฯลฯ สาเหตุสำคัญที่ทำให้การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมมีทิศทางและรูปแบบในเชิงรุกดังกล่าว เพราะการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่อาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมอย่างเดียวยังมีผลทำให้รูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมมีโอกาสนสูญหาย เพราะปัจจัยวัฒนธรรมภายนอกที่มากระทบ แต่เมื่อมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่อาศัยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็นเสมือนพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนได้มีโอกาสทบทวน อัตลักษณ์ของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีโอกาสเลือนหายไปตามช่วงเวลา เมื่อมีพื้นที่ทางสังคมให้เกิดการทบทวนในประเด็นดังกล่าว จึงนำไปสู่การสร้างกิจกรรมในเชิงรุกเพื่อสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนไว้เพื่อแสดงความเป็นตัวตนของชุมชนที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากชุมชนอื่นอันนำไปสู่ความภาคภูมิใจของผู้คนในชุมชน

การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีพลวัตรและขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่างๆ ที่จะมากระทบกับชุมชน สิ่งที่น่าสนใจในการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมนอกจากการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ประเด็นที่น่าสนใจในการทำความเข้าใจคือมรดกทางวัฒนธรรมลักษณะใดที่ ชุมชนท้องถิ่น เลือกที่จะมาสงวนรักษา เพราะมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่มีรูป (Tangible cultural materials) และมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่มีรูป (Intangible cultural materials) นั้นถึงแม้จะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับชุมชนในอดีต แต่ในสภาพ

ปัจจุบัน การจะธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงสภาพเดิมคงเป็นไปได้
การเลือกมรดกทางวัฒนธรรมที่จะสงวนรักษา จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจใน
การพิจารณาต่อไป หลังจากที่ชุมชน-ท้องถิ่นได้มีกลไกในการสงวนรักษา
วัฒนธรรมด้วยตนเอง

บรรณานุกรม

- กฤติยา เสริมสุข. (2551, 1 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์
จวน วิทยาจารย์. (2552, 29 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
ทรงชัย วรรณกุล. (2552, 9 มกราคม). สัมภาษณ์
ทับทิม แก้วกึ่ง. (2552, 8 เมษายน). เจ้าหน้าที่มูลนิธิชุมชนไทย. สัมภาษณ์
มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. (2552). ระดมคิด-ฟื้นฟู พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น.
[Online]. Available: [http://forums.212cafe.com/lek3/board-1/
topic-15.html](http://forums.212cafe.com/lek3/board-1/topic-15.html). [23 มีนาคม 2552].
ศรีศักร วัลลิโภดม,(2551). พิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกระบวนการ
การเรียนรู้ร่วมกัน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.(2545).พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพฯ:
บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2553). ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นใน
ประเทศไทย. [Online]. Available: [http://www.sac.or.th/
museumdatabase](http://www.sac.or.th/museumdatabase). [20 มกราคม 2553].